

Озуй О. Д.,

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, м. Чернівці

ПОЗНАЧЕННЯ ЗЕЛЕНОГО КОЛЬОРУ В СЕРЕДНЬОВЕРХНЬОНІМЕЦЬКІЙ МОВІ

У статті йде мова про середньовіснїмецькі позначення зеленого кольору та їх похідні. Визначивши їх семантичні структури на основі детального аналізу 18 свн. літературних пам'яток (з урахуванням 214 інших) автор приходять до висновку про специфіку семантичного розвитку цих синонімічних слів.

Ключові слова: світло– та кольоропозначення; семема; семний комплекс.

В статтє идет о про средневерненемецких обозначения зеленого цвета и их производных. Определив их семантические структуры на основании детального анализа 18 свн. литературных памятников (з учетом 214 других) автор приходит к выводам о специфике семантического развития этих синонимических слов.

Ключові слова: свето– и цветообозначения; семема; семный комплекс.

This article deals with MHG denominations of green color and their derivatives. On the basis of their defined semantic structures in 18 literature monuments (within other 232) the author comes to conclusion concerning the specifics of their semantic development.

Key words: light– and color denominations, semems, sem complexes.

Вступ. Матеріали середньовіснїої літератури стали “улюбленим полем експериментальних досліджень” (Й. Трір). Це стосується й німецьких кольороназв раннього та середнього періодів середньовіччя (які відповідають давню – та середньовіснїоїм періодам розвитку німецької мови: двн. і свн.), розглянутих в історикомовних дослідженнях Н. Козак [1], Ю. Ус [5], Д. Шідер [10] та ін., у т.ч. і автора статті [3] та ін. Середньовіснїим світло– та кольоропозначенням (СКП) було нещодавно присвячено міжнародний симпозиум “Farbiges Mittelalter!” (Бамберг, ФРН, 1-5.03.2009), де піднімалися й проблеми зеленого кольору (R. Bergmann, R. Froschauer, S. Stricker; R. Suntrup, Ch. Meier-Staubach; B. Busmann, S. Trinks, B.U. Hucker та ін. [див. 7]).

Як засвідчує аналіз проблеми, попри досягнуті результати, обсяг опрацьованого текстового матеріалу в цих дослідженнях вимагає істотного збільшення, практика аналізу (особливо щодо семантики слів) – теоретичного поглиблення, а отримані дані – цілісної інтерпретації. Тому завданням цієї статті, через обмеженість її обсягу, буде аналіз німецькомовних хроматичних позначень зі значенням “зелений” у ракурсі формування ономасіологічних стандартів і нової літературної норми упродовж 4 століть (XI-XIV ст.). На противагу попереднім, дослідження здійснюється через новий теоретичний конструкт, т. зв. “комплекси сем” на матеріалі численних текстів.

1. Особливості розуміння зеленого в середньовіччі. Зупинимось детальніше на розумінні хроматичного зеленого кольору (хвильовий діапазон 566-495 нм). Цей колір займає за довжиною хвиль проміжне місце між **синім** (495-436 н.м.) і **жовтим** (589-566 н/м) кольорами, відповідаючи за барвою звичної ономасіологічної опори і давніх, і нових часів – зеленої трави.

Враховуючи цю специфіку зеленого, простежимо особливості семантичної структури та розвитку слова *grüne* на його позначення на матеріалі різних жанрів. Семантичні зміни відбуваються в семантичних структурах (системах) досліджуваних слів, що включають дериваційно поєднані між собою окремі значення (ЛСВ чи семемі). Семемі (С), в свою чергу, складаються із сем – відображених ознаках дійсності, які не мають корелятив у плані мовного вираження. За операційним визначенням [2, с. 21], семемі відповідає рубрика тлумачного словника, а семі – окреме слово з цієї рубрики. На нашу думку [2], слід виділяти ще одну категорію – семні комплекси (СК), які, відділяючись семіколоном (крапкою з комою), займає проміжне становище між семемою та семою, позначаючи зародження нового значення. Їх кількісне вивчення допоможе простежити за розгортанням семантики у відповідний період.

2. Матеріал дослідження та кількісні свн. показники. Кількісне вивчення масиву із 232 середньовіснїої німецьких пам'яток (понад 10 млн. слів), що належать до відповідних історико-літературних жанрів (ранньо-клерикальна, докуртуазна перекладна література, героїчний епос, лицарський та куртуазно-епігонський романи, бюргерська література та містика), засвідчує високу вживаність зеленого у складі свн. поля світло– та кольоропозначень [3]. Зелений колір (виражений *grüne* і 4 похідними), поступаючись опозиції “білий – чорний” (4700 СВ 8 прикметників і 26 їх похідних – 1077 СВ 4 прикметників і 9 похідних) та позначенням “червоний” (1485 СВ *rôt* і 19 його похідних), цілком очевидно займає четвертий ранг (1086 СВ 5 прикметників).

Той же ранг зберігають позначення зеленого на матеріалі репрезентативної вибірки з 18 свн. творів (обсяг понад 1,5 млн. слів), де вони (разом із похідними) за своєю вживаністю були четвертими (300 СВ), поступаючись протиставленим позначенням білого, світлого та чорного, темного (2226 СВ 8 прикметників – 231 СВ 4 прикметників) та червоного (418 СВ). При цьому, за цією репрезентативною вибіркою, прикметник *grüne*, маловживаний у ранньоклерикальній літературі 1050-1100 рр. (2 СВ), з'являвся в докуртуазній літературі 1140-1160 рр. (12 СВ і 1 похідний СВ), менш активно в героїчному епосі (6 СВ) та регулярно в куртуазних творах 1185-1220–х рр. (45 СВ), зазнав розквіту у куртуазно-епігонській літературі 1220-1280–х рр. (202 основних і 3 похідних СВ) і продовжив вживатися в бюргерській літературі (11 СВ), будучи за наявною добіркою ігнорованим у містиці. І пізніше цей колоронім, досліджений для 16-19 ст. Ю.М. Ус [6], також змінював свої ранги. Якщо за кількістю слововживання у 16 ст. *grün*, як і в СВН, посідало ранг 4 (53 СВ), то в 17 ст. воно мало уже ранг 3 (42 СВ), у 18 ст. – ранг 4 (32 СВ), а в 19 ст. – ранг 3 (143 СВ).

Розглянемо детальніше семантику слів зі значенням "зелений" та прокоментуємо особливості їх мовного та соціокультурного вжитку.

3. Семантичний аналіз *grüene*

3.1. Проведемо зіставний аналіз ужитку позначень зеленого кольору у 18 ключових творах відповідних історико-літературних жанрів, зіставляючи їх ужиток із даними для всього СВН (у 232 досліджених пам'ятках обсягом вибірки понад 10 млн. слів). Основне кольоропозначення *grüene* 'зелений' (герм. **grōniz*) відоме в німецькій мові від давньоверхньонімецького періоду, коли прикметник *grūoni* уживався у значеннях 'зелений; темний, темно-зелений'.

У СВН прикметник *grüene* мав емпатичний ужиток, завдяки чому він здобув у граматичному відношенні вищу та найвищу ступені порівняння. Вища ступінь прикметника, чи компаратив, відносно часто з'являлася у характерних виразах: *ez schein noch grüener denne ein gras* (22: W Tro. 25354), а суперлатив *allergrüenest* (1 СВ) не був занадто вживаним. Позначення зеленого з'являлися як у предикативі, так і в атрибутивній позиції, маючи флективні та нефлективні форми, часто застосовані для римування: *daz kleit was grüne alsam ein klē* (22: W Tro. 39304) – *ein grüner samīt* (12: Ene. 1077) – *mange decke snewiz, gel, brun, rot, grünen unde blā* (20: S Tr. 555) – *mit tugenden grüne* (15: jT. 3780, 3).

3.2. За двн. взірцем прикметник **grüene** (у формах: *grien*, *grōn*, середньонім. *grüne*, а також його похідні) виражали й надалі у СВН, в основному, семему "зелений" (за кольором), що, однак, включала різноманітні семні комплекси:

С.1 "зелений" (270 СВ):

(1а) СК1а "зелений" (як природний колір рослинності: 25%): *gras an eine schöne wisen breit, lank unde grüne* (12: Ene. 11613-11614);

(1б) СК1б "зелений" (як рослинний колір тогочасних модних тканин): *dar ûffe ein grüner samīt / nâch ir lîbe wol gesniten* (12: Ene. 1077);

(1в) СК1в "бархатисто-зелений" (як колір тогочасної модної одягу): *ein kolter dar ûffe lach / von rôtem samîte. / mit grünem cimîte* (12: Ene. 9301-04);

(1г) СК1г "темно-сіро-зелений" (кольору мармуру чи граніту) (3 СВ): *drī palas wîte unt einen sal wol getân / von edelem marmelsteine grüne alsam ein gras* (17: Nlb. 404,2-4); *dar ûfe lâgen steine grüne sam ein gras* (17: Nlb. 436,2).

(1д) СК1д "світло-зелений" (кольору яшми) (2 СВ): *Der übermüete Hagene leit über sîniu bein / ein vil liehtez wâfen, ûz des knopfe schein/ ein vil liehter jaspes, /grüener danne ein gras* (17: Nlb. 1783,3);

(1е) СК1е "зодягнутий в зелене" (за правилами геральдики / символіки): *von Graswalt des grünen: der ist gelich der meie varwen heide* (15: jT. 4920,2);

(1є) СК1є "блискучо-зелений" (6 СВ): *ûf sînem schilde und an der wât. noch grüener denne ein smârât* (13: E Parz. 14,20); *was ouch ein grüenez achmardi* (13: E Parz. 36,29); *diu schein grünen als ein venchelkrût* (21: W Part. 3714);

(1ж) переносний СК1ж "зелений, позеленілий" (як колір шкіри внаслідок негативних емоцій: страху): *si wart [vor schrecken] noch grüener danne ein gras* (9: FRAGM. 42);

(1з) переносний СК1з "зелений" (як колір шкіри внаслідок негативних емоцій: задрощів): *Gel, grün, weitîn daz sol diu nît-varwe sîn* (за: Filatkina: 7);

(1і) переносний СК1і "зелений; недобрий, недоброзичливий" (як колір шкіри, властивий людям з недобрим, негативним характером): *welches menschen varb grünen ist oder swarz der ist pæser site* (9: MGB. 43,15); *mîn herze daz wirt grüne* (9: APOLL. 2020);

С.2 "той, хто виділяється, набувши свіжих сил; (переносно) свіжий" (15 СВ): *guotiu werc diu dâ grünen wâren vor dem zarten got* (9: GRIESH. 2,102); *Manic dinc sich über jâr grüne beheltet* (18: T Ren. 15139);

(2а) СК2а "жвавий, свіжий": *die wîle ich stuont in prîses kraft:/ der sît nû ledec, unz ich bezal / dâvon mîn grüneniu vrede ist val./ mîn sol grôz jâmer alsô phlegen, / daz herze gebe den ougen regen* (13: E Parz. 330, 18-23);

(2б) СК2б "свіжий; блискучий, незахмарений": *wil dennez alter tumpheit üeben / und lüter site trüeben, /dâvon wirt daz wîze sal /und diu grüne tugent val,/ dâvon beklîben möhte / daz der werdekeit töhte. / möhte ich dirz wol begrünen* (13: E Parz. 489, 9-11);

(2в) СК2в "свіжий, посвіжілий": ... *die besten (berlin), die man in drierleie tugende erkande:/ si machent menschen reine an kuesch, und herzen kuene./ ist sin gemuete seine und toup, daz machent si mit tugenden grüne* (15: jT. 3780, 3).

С.3 "свіжий": *frisch, roh* (8 СВ):

(3а) СК3а "свіжий; неіснуючий, сирий": *grüenez vleisch* (9: ERACL.); *grüne als rohes fleisch, recens* (9: VOC. 1482);

(3б) СК3б "свіжий; живий": *grüne vische*, як протиставлення до засолених чи копчених риб: *gesalzen* (9: CHR. 2. 334, 23. STZ. 663);

(3в) СК3в "свіжий, незасохлий": *grüne rôsen*, як антонім до *dürre* (9: MGB. 345,20);

(3г) СК3г "живий, несухий": *Die ander liute machent frô / Nâch irem tôde und als ein strô / Dorret ir grüenez herze ûf erden: / Wenne sol irs leides ein ende werden? / Mînes lebens ir manigen hie verdrüzet,/ Der doch mînes tôdes niht vil geniuzet* (18: T Ren. 21413-21418);

С.4 "зелений" (як символічний колір радості: *als farbe der heiterkeit u. Freude*: 3 СВ): *grön ist ain lust dem herzen, grön vertreibt smerzen* (9: HÄTZL. 2. 20,103); *diz künicrîch er löste /mit einer staeten süene. /sîn herze in fröuden grüne und allez sîn gemüete* (21: W Part. 6589-91);

C.5 “зелений” (як символ розквітаючого кохання в лицарських міннезангу та куртуазному романі (2 СВ): *frou Liebe treit ein grünen kleit, ein grünen baldekîn* (9: ALTSW. 29,34. 45,1); *swaz durre an sinem herzen ist, daz wirt von mir hie grüne getriuwer degen küene* (21: W Part. 10457);

C.6 “страждаючий, покаянний” (як колірний символ бюргерства: 2 СВ): *Diu riuwe bediutet daz grüne gras* (18: T Ren. 132); *Diu grüne varwe bediutet die nôt* (18: T Ren. 24116).

3.3. Деривація. Семантичне домінування семми 1 як кольору вегетації підтверджує й деривація. До свн. словотвірного гнізда із компонентом *grüne* – належали 12 слів: 2 іменники (*grüendonstag* “чистий четвер перед Великоднем”; *grüne* “зелень”) і 4 дієслова (*grüenen, begrüenen, vergrüenen, uber grüenen*), 5 прикметників (*allergrüenest; grasgrüne, klêgrüne, loupgrüne; tunkel-grüne; grüne-var*) і 1 прислівник (*grüne*).

Серед прикметників значення “зелений” виражали як найвища ступінь прикметника *allergrüenest*, так і складні прикметники, що містили в своїй основі вихідне *grüne* ‘зелений’, диференціюючи відтінки забарвлення першими компонентами: *tunkel-grüne* ‘темнозелений: *dunkelgrün*’, де прикметник *tunkel* надавав хроматичному зеленому темного відтінку; *grasgrüne* ‘зелений як трава’ (6 СВ), *klêgrüne* ‘зелений як конюшина’ (2); *loupgrüne* ‘зелений як листя на дереві’; *grüne-var* ‘зеленого забарвлення’ тощо. В основі прикметників 2-4 лежали характерні порівняння, що засвідчують характерні приклади: *ein grasegrüener papigân*: папуга кольору трави (21: Part. 31682); *und der grasegrüne klê* (21: W Part. 20545) – *genuoge man gehütet mit loupgrüenen esten*: достатньо закриваються гілками, покритими зеленою листвою (20: Tr.599).

Якщо *grüendonstag* отримав термінологічне значення, то іменник *grüne* визначав характерну зеленяву як колір вегетуючої рослинності: *alsus der werde junge viel tot zuo der grüne*: так гідний юнак упав мертвим на зелень (=зелену траву) (15: jT. 1352,1).

Як дієслово (просте та похідне), так і віддієслівні дієприкметники в основному виражали колірне значення: *daz velt was gar vergrüenet*: поле зазеленіло (13: E Parz. 96,15); *die reben stark von golde waren uber grüne*: бруньки віддавали зеленим кольором на фоні золота (15: jT. 402,1). Поряд із тим, свн. дієслівні форми дедалі більше тяжіли до вираження семми 2 “набути свіжих сил; освіжити”: *diu grüne tugent val, ... möhte ich dirz wol begrüenen* (13: Parz. 489, 11-13); див. *diu grüenet nu von den vil lieben meren* (15: jT. 1074, 3),

Як бачимо, морфологічні похідні, чи деривативи, продовжували зберігати семантику зеленого, розширившись лише семмою 2, що засвідчує несталість утворення інших семем.

4. Лінгвістичний та соціокультурний коментар.

4.1. Контекст та консолідація. Аналізуючи опрацьований матеріал, зазначимо, що прикметник(и) на позначення зеленого кольору виступають означеннями до близько 70 іменників, які відносяться до різноманітних семантичних підкласів. Це: (а) позначення рослинності (*boume, clê, crût, gras, loup, louch, wûrce* та ін.) чи місця, на яких вона проростає (*anger, velt, gevilde, heide, plân, walt, wise*); (б) (дорогоцінне) каміння відповідного кольору (*smârât, smarâk, jaspes, prasem; marmelstein*); (в) зелені птахи (папуга: *sitticus, pâpigan*); (г) вироби: тканини (*samît, side, cindâl*); одяг (*rock, wât*); матерчаті вироби (*banier, colter, vane*); військові обладунки (*schilt, wâpenkleit*); (д) позначення барви (*varwe, gevar*); (е) імена або позначення лицарів чи князів (*ritter*); (є) абстракції (*tugent, fröuden; herze; riuwe, nôt*) тощо. Іменники семантичного підкласу (а), що складають ономазіологічну базу чи прототипну основу, займають понад 55% загальної вибірки, істотно випереджуючи інші прототипні складові – сукупно 3% для класів (б) і (в) дорогоцінне каміння та птахи. На позначення виробів зеленого кольору (підклас г) припадає ще 35%, а інші підкласи (д, е, є) – лише 7 відсотків, і то за рахунок позначень барви (*varwe*).

4.2. Розглядаючи мовні особливості колірної ужитку (на основі встановленої семантики), звернемося й до соціокультурних обставин, що значною мірою зумовили вживання позначень зеленого. Загальновідомо, що активний ужиток зеленої барви пояснюється багатою рослинністю, властивою для Європи, покритої густими зеленими лісами, де (на противагу жовтому кольору Азії) провідна роль належала зеленому кольору вегетації (лат. *vegetatio* ‘проростання рослин’). Вегетація як активна життєдіяльність рослинних організмів забезпечувалася фотосинтезом світлової енергії в енергію хімічних зв’язків органічних поєднань, що через синтезування циклічного порфірину (з атомами Mg) призводила до відкладання хлорофілу як зеленого пігменту у внутрішньокліткових хлоропластах рослин [див. 4, с. 1447].

Тому за вивченим матеріалом, характерною ономазіологічною прототиповою опорою для свн. позначень зеленого були, в першу чергу, назви рослин, які завдяки хлорофілу мали зелений колір (*gras, kle, loup*). Як правило, вони появлялися в типових порівняннях: *grüne also ein gras* (11: Axs. 3563); *grüener danne cle* (20: S Tr. 15826); *grünen als ein venchelkrût* (21: W Part. 3714); *grünen als ein linden loup* (21: W Part. 12012) тощо. Тому в складі складних прикметників типу *grasgrüne, klêgrüne, loupgrüne*, що виникли на основі стягнення звичного порівняння, перші – іменникові – компоненти (*gras-, kle-, loup-*) зберігалися як еталон порівняння. До того ж вони виконували інтенсифікаційну функцію – підсилювали (і одночасно уточнювали) колір зелені. Характерними прикладами забарвлення переважно інтенсивного зеленого кольору були рослини та квіти: *cle* (20: S Tr. 15826); *manic scône blûme gele unde grüne* (11: Axs. 6773); *gruoniu zwî* (16: K.Ch. 5470); *grüne viehten und grüne tannen* (18: T Ren. 15131). Відповідно антонімічним протиставленням до зелених рослин, переповнених життєвими соками, що забезпечували їх свіжість (*grüne rôsen*), стало позначення сухості – *dürr* (9: MGB. 345,20).

Завдяки природній вживаності примітний зелений колір став у той час базовим. У Середньовіччі, зокрема, вважалося, що веселка складається з трьох кольорів – *gelb, grün, rot* [6, с. 56]. Від докуртуазної (1100-1180) до пізньоєпігонської літератури 1280-х рр. продовжував зберігатися улюблений контраст червоної крові на зеленому полі: *mit sinen snellen iungelingen ... den grünen anger maht er rot: / der haiden gelac so uil fuor im tot* (19: Rol. 8206). Колір увійшов у склад тодішніх фразеологізмів: *Man sprichet: si der merze grüne*: хай березень зеленіє! Хай справи розквітають! (18: T Ren. 12497).

На яскраво-зелений колір, подібний до кольору хлорофілу, спиралися й інші середньовішньонімецькі порівняння з екзотичними птахами, завезеними в епоху античності та середньовіччя з Африки: *noch grüener danne ein siticus* (“папуга”) *was ir ein samît an geleit* (21: W Part. 6937); *ein grasegrüener papigân* (“папуга”) (21: W Part. 31682).

З часів ДВН характерними базами зіставлення були дорогоцінні камені. Якщо опал був характерним позначенням жовтого, то синій лазур(ит) та синій сапфір протиставлялися зеленим каменям: смарагду: *smârât* (15: jT. 1689,2), яшми: *jaspes* (17: Nlb. 1783,3) та, інколи, мармуру: *marmelsteine* (17: Nlb. 404,3; 436,2). Саме ці камені, поряд із позначенням рослин, стали прототипною базою зеленого кольору. Смарагди (від грец., єгип. *smaragdos*, санскр. *zammorod*) – прозорі кристалічні берили, що завдяки домішкам хрому чи ванадію мали яскраво-зелений колір, вважалися в середньовіччі могутніми талісманами, що охороняли від злих чар та мали надавати мудрість їх володарям. Сучасні психологи вважають, що смарагди завдяки заспокоїливому зеленому кольору стабілізують нервову систему та концентрують думку. Словом “яшма” (грец. *jaspis* “пістрявий”), якою нині називають непрозорі види кременистого кварцу, забарвлені окислами заліза та магнію, у давнину та середньовіччя позначали (напів-)прозорі халцедони, як правило, зеленого кольору (хризопрази). Таку “яшму” вважали надійним оберегом, символом мужності, та як амулет вставляли у руків'я мечів, шоломи та пояси [див. 5, с. 76-78; 157-159]. Різновидом зеленої яшми був згадуваний у СВН “празем”: *ein prasem grüne also ein gras* (12: Ene. 2510). Мармур *marmelsteine* (грец. *marmaros* “блискучий камінь”), результат перекристалізації вапняків і доломітів, легко полірувався, підкреслюючи різне забарвлення та гарні узорі [4, с. 840].

Загалом, за спостереженням Д. Шідер [10, с. 44], позначення зеленого як атрибут дорогоцінного каміння (та іншого придворних прикрас) часто з'являлося у складі “формулоподібних порівнянь” (im Bestande des formelhaften Vergleiches) із природними феноменами: (*grüen alsam ein gras / klê*), причому цим каменям крім зеленого не надавалося жодної іншої барви (наприклад, лише в Nlb зафіксовано 4 слововживання зелених каменів). Свн. лицарська література, сповнена тенденцією до ужитку блискучих барв, багата й на позначення смарагду: *noch grüener denne ein smârât* (13: E Parz. 14,20); *ein grüenez achmardî* (13: E Parz. 36,29); *smarak fur gruene tuere* (15: jT. 358,2). *smarag gruener varwe* (15: jT. 1371, 2); *mit einem edilen steine, daz was ein smaragdûs grüne* (12: Ene. 611-7612). Певний час спостерігалось ототожнення цього каменю з яшмою, що мало місце завдяки вкрапленням в кременисту породу зеленого прозорого халцедону. Цей яскраво-зелений колір халцедону, мабуть, допоміг Крیمгільді ідентифікувати блискучий камінь (очевидно, хризопаст), що належав її коханому Зіґфриду, як вставку-амулет на зброї його вбивці – Гагена: *Der übermüete Hagene leit über sîniu bein / ein vil liehtez wâfen, ûz des knopfe schein/ ein vil liehter jaspes, /grüener danne ein gras. Wol erkandez Kriemhilt, daz ez Sîfrides was* (17: Nlb. 1783,3). Тоді ж через непрозору яшму відбулося середньовічне перенесення зеленого кольору на мармур: *dri palas wîte ... von edelem marmelsteine grüne alsam ein gras* (17: Nlb.404,3; див. 436,2; Tr. 16715).

Зелений колір став властивий модним тканинам аристократії: *бархам – samît beide grüne unde rôt* (11: AxS. 6054; 13: E Parz. 610,5); арабський *шовк* (2 СВ) – *arâbischen sîden grüen alsam der klê* (17: Nlb. 362,2); *сандал* чи *шовк – тафт – cindâl grüne als ein gras* (12: Ene. 7337-38) (it. *zindalo*, afr. *cendal*, Zindel, Taffet') (13 Parz. 579, 17); *grünem cimite* (тканина, тканина подвійною ниткою) (12: Ene. 9301-04).

Характерними виробами з тканини були: (а) одяг: *roc, wât, wâpenroc*; (б) ткани вироби: *ein kolter* (повстяне та шерстяне одяло) ... *mit grünem cimite* (12: Ene. 9301-04) чи (в) прапори, за зелено-білим забарвленням мусульманського походження: *g. haiden ... uanen* (19: Rol. 8180). Як зазначалося, колір тканин чи одягу на цей період стандартно порівнювався з травою: *daz kleit was grüne alsam ein klê* (22: W Tro. 39304); *samît grüne als ein gras* (13: E Parz. 610,5); *roc; grüener danne cle*, (20: S Tr. 15826; 13: E Parz. 498, 11). Крім тканин, розфарбованих природними барвниками, цей модний колір мали й предмети: *щити – schilt grüen als ein linden loup* (21: W Part. 12012), і *панцири*, і різнобарвні *гудзюки – knopfelîn: gel, blâ, grüne, brûn und rôt* (14: G Hbr. 201), etc.

Завдяки своїй помітності маркантний зелений колір здобув і геральдичне навантаження (див. 1е). Як відомо, у середньовіччя кольори (поряд із фігурами) стали виключно важливими елементами гербів, предметом науки про герби – геральдики. Для двору як “соціального простору”, тобто для слуг, воїнського почту, герольдів було важливим мати одяг, однотонний з одягом сюзерена, чи носити його кольори та герби, чим підкреслювалася приналежність до певної групи. На цій основі у пізньоепігонських творах фіксувалися часте як колірне (на ілюстраціях), так і словесне (у тексті) зображення лицарів, зодягнутих у зелене.

Кольоропозначення “зелений” виражало в середньовіччі негативні психосоматичні реакції, що через звуження лицевих капілярів спричиняли зміну забарвлення лица (*menschen varb*). За переносним ужитком (з позначенням “барва лица” чи “серце”) у 1220-х рр. утвердилися відповідні семні комплекси “позеленілий від задрощів” (СК1з) та “зелений; недобрий, недобррозичливий” (як колір шкіри, властивий людям з недобрим, негативним характером) (9: MGB. 43,15: СК1з). Певним підтвердженням цьому є свн. загадка 1220-х., де згаданий жовто-зелений диво-звір явно реалізує символічне значення нещирості, задрості та злоби, та вислів-шпрух, що жовте та зелене є кольорами задрощів [за: 7].

3. У куртуазній літературі 1185-1220 рр. загальні вегетаційні характеристики, що лежали в основі вихідної семіми 1 (див. *grüeniü vrede, tugent*) (с.-лат. *recens*), було метафорично перенесено на абстрактні характеристики нової життєвої сили (семіма 2) [8, с. 141]. В результаті цього перенесення утвердилася семіма 2 “той, хто виділяється, набувши свіжих сил; свіжий” (15 СВ), яка, як правило, стосувалася моральних якостей людини (див. 2в): *gruene* (15: jT. 3780, 3). У цьому випадку КП *grüene* характеризувало типові іменники: *werc, vrede, tugent*, як правило, у конструкції *grüne werden* “sich erholen, zu kräften kommen” (9: HERB. 8234; GRIESH. 2,102). Характерним антонімічним протиставленням для цього значення став світловий контраст “процвітаючий – бляклий” (*vrede, tugent : grüeniü – val*), звично підкреслений дієслівним контрастом *trüeben – begrüenen*: (13: E Parz. 330, 18-23; 489, 9-11). Цю нову якість було, на нашу думку, покладено в основу семе-

ми 4 “веселий”, і в основу символу назриваючого кохання (семема 5). У бюргерській літературі, що заперечила ідеї лицарства, епізодично появилася антонімічна (до С.4) семема 6 “сумний”, очевидно, викликана характерною середньовічною асоціацією із зеленим кольором могил: *Der sarc was grüne alse ein gras* (11: AxS. 3563).

4. У бюргерській літературі прикметник мав неабстрактний ужиток. У цьому вжитку прикметник застосовувався як на позначення свіжих, незасохлих рослин (з антонімічним протиставленням *Dorret – grüenez* (18: T Ren. 21413-21418) (С. 4), так і на позначення ,сирий: roh’ (С.4: *grüene vische*). Це значення, на протипагу лицарським семемам 2, 4 і 5, збереглося в сучасній німецькій мові.

Висновки. Отримані результати уможливили наступні висновки:

У середньовічній німецькій літературі прикметник істотно розширив характерну сполученість (з 2 до 8 семантичних підкласів) і в такий спосіб свою семантичну структуру (з 1 до 6 семем), проте зі зміною суспільної цінностей, що постали з втратою лицарством своїх чільних позицій, втратило 4 із 6 семем. Протягом СВН нові семемі появилася, як правило, у час розквіту лицарства (при цьому приблизно 50 років припадало на ствердження 1 семемі). За дослідженням Ю.М. Ус, у німецьких народних піснях 16-17 ст. прикметник *grün* есплікувався лише у прямому значенні як колір рослин, внаслідок чого виявлені нами свн. семемі 2, 4, 5, 6 більше не проявлялися. Натомість у джерелах 18-19 ст. семантика лексеми істотно розширилася. Так, у 18 ст. *grün* могло уживатися в негативному значенні (‘отруйний’), а *grüne Seite* “лівий бік” (біля серця як органу життя) утворило усталене словосполучення, в якому переосмислене *grün* втратило сему кольору. У лексикографічних джерелах 18 ст. зафіксовано ще дві нові семемі: *grün* як ‘unreif’ та *grün* як колір надії [6, с. 124]. У перспективі доцільно зупинитися на функціонуванні прикметника у 20 ст.

Література:

1. Козак Т. Б. Лексико-семантична група слів, які позначають колір у німецькій мові (діахронічне дослідження) / Козак Т. Б. : Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Одеський нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2002. – 197 с.
2. Мельник Р., Огуй О. Проблема виділення семних комплексів до епідигматичних характеристик прикметників зі значенням “стараний” / Руслана Мельник, Олександр Огуй // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць / наук. ред. В. В. Левицький. – Чернівці : Рута, 2005. – Вип. 267: Германська філологія. – С. 20-33.
3. Огуй О. Відхилення в теорії кольоропозначень Берліна-Кея (на матеріалі середньовічній німецькій мові) // Перспективи німецької мови та германістики в Україні / Матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції Асоціації українських германістів (16-17 жовтня 2009 р.). – Чернівці : “Книги ХХІ”, 2009. – С. 79-81.
4. Советский энциклопедический словарь / за ред. А.М. Прохорова. – 3. изд. – М. : Сов. Энцикл., 1984. – 1600 с.
5. Стоун Дж. Все о драгоценных камнях. – СПб : Кристалл; М. : Оникс, 2005. – 176 с.
6. Ус Ю. М. Розвиток системи кольоро- і світлопозначень у німецькій мові XVI-XIX століть: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Донецький нац. ун-т. – Донецьк, 2009. – 258 с.
7. *Farbiges Mittelalter?! Farbe als Materie, Zeichen und Projektion in der Welt des Mittelalters: 13. Symposium des Mediävistenverbandes 1.-5. März 2009. Programm und Abstracts.* – Bamberg : ZeMas, 2009. – (S.17-50). – In: www.farbiges.mittelalter.de
8. Fritz G. *Bedeutungswandel im Deutschen. Neuere Methoden der diachronen Semantik.* – Tübingen : Niemeyer, 1974. – IX, 126 S. /GAH 12
9. Lexer M. *Mittelhochdeutsches Handwörterbuch* / Lexer: In 3 Bd-n. – Nachdruck der Ausgabe Leipzig 1872-1878. – Stuttgart: S. Hierzel, 1992. – Bd. 1. – 2262 s.
10. Schieder D. *Farbe und Licht im Nibelungenlied: ein Beitrag zu Sprache und Stil des Nibelungendichters.* – Berlin: Albert-Ludwigs-Universität, 1962. – 135 s.

Досліджена ілюстративна література (з типовими скороченнями)

11. (AxS) – Lamprechts Alexander; nach den drei Texten, mit dem Fragment des Alberic von Besancon und den lateinischen Quellen hrsg. und erklärt von Karl Kinzel. – Halle a. S.: Buchhandlung des Waisenhauses, 1884. – 200 S. (= Germanistische Handbibliothek; Bd. 6: Strassburger Fassung)
12. (Ene.) – Heinrich von Veldeke: Eneasroman, nach dem Text von Ludwig Ettmüller, ins Nhd. Übersetzt, mit einem Stellenkommentar und einem Nachw. v. Dieter Kartschoke. (= Reclams UB 8303). – Stuttgart, 1986. – 200 S.
13. (E Parz) – Eschenbach Wolfram von. Parzival // Eschenbach W. v. Werke /Hrsg. von K.Lachmann. – 6.Ausg. – Berlin; Leipzig: W. de Gruyter, 1926. – S.13-388.
14. (G Hbr) – Gartenaere Wernher. Meier Helmbrecht: Mittelhochdeutscher Textdruck mit einer mittelhochdeutschen Übertragung von J.Pilz. – Berlin: VEB Volk und Wissen, 1957. – 173 S.
15. (jT) – Albrechts von Scharfenberg Jüngerer Titurel. Nach den ältesten und besten Handschriften kritisch hrsg. von W. Wolf (Band I und II/1,II/2) u. v. K. Nyholm (Band III/1,III/2). (=Deutsche Texte des Mittelalters, Bände XLV, LV, LXI, LXXIII, LXXVII; Berlin 1955-1992)
16. (KChr.) – Die Kaiserchronik nach der ältesten Handschrift des Stiftes Vorau / Hrsg. v.J. Diemer. – Wien: Utrecht, 1849. – 430 s.
17. (Nib.) – Der Nibelunge Noth und die Klage. Nach der ältesten Übersetzung /Hrsg. von K.Lachmann. – 12.Abdr. – Berlin: Reimer, 1901. – 297 S.; cf. Das Nibelungenlied / Hrsg. v. H.de Boor nach K.Bartsch. – 22. rev. Aufl. – Mannheim 1988. – 297 s.
18. (T Ren) – Hugo von Trimberg. Der Renner /hrsg. v. Gustav Ehrismann. –Tübingen 1908-1912. – Band I-IV.
19. (Rol) – Das Rolandslied /Hrsg.von K.Bartsch.– Leipzig: Brockhaus,1874. – XXII, 382 s.
20. (S Tr) – Gottfried von Strassburg. Tristan und Isold / Hrsg. von Friedrich Ranke. – Berlin, 1958. – 200 s.
21. (W Part) – Würzburg Konrad von. Partonopier und Meliur; Turnei von Nanthez; Sant Nicolaus; Lieder und Sprüche /Aus dem Nachlasse von F.Pfeffer und F.Roth Hg. von K.Bartsch. – Wien: Braumüller, 1871. – XVI, 434 s.
22. (W Tro) – Konrad von Würzburg: Der Trojanische Krieg / Hrsg. v. Adelbert von Keller. – Stuttgart, 1858. – 400 S.